

Подальші дослідження слід спрямувати на пошук управлінських інструментів, здатних оптимізувати процес розроблення та прийняття рішень за результатами симптоматичної діагностики експортно-імпоротної діяльності підприємства.

Список бібліографічного опису:

1. Аль-Оста Салім Абдуль-Азіз. Трикомпонентна модель експортної діяльності підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 1. С. 213–220.
2. Губіна В. М. Аналіз факторів, що впливають на ефективність експортної діяльності підприємства. *Управління розвитком*. 2013. №17. С. 3–5.
3. Демчук Н. І. Напрями вдосконалення процесу фінансово-економічного діагностування діяльності підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2015. № 1. С. 1-5.
4. Красілич І. О. *Розвиток експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств* : дис. ... канд. Економ. Наук : спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 423 с.
5. Кривов'язюк І. В., Кость Я. О. *Діагностика фінансово-господарської діяльності промислового підприємства* : Монографія. Під наук. Ред. Д.е.н. Брюховецької Н. Ю. / НАН України. Інститут економіки промисловості, Луцький НТУ. Донецьк-Луцьк: ЛНТУ, 2012. 200 с.
6. Кривов'язюк І. В. *Зовнішньоекономічна діяльність підприємства*: навч. Посіб. Луцьк: Надтир'я, 2005. 140 с.
7. Кривов'язюк І. В., Кость Я. О. Теоретичні засади фінансової діагностики підприємства. *Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»*. Збірник наукових праць. Луцький державний технічний університет. Випуск 4 (15). Луцьк, 2007. С.232–247.
8. Нагірна М. Я. *Етіологічна діагностика експортно-імпоротної діяльності підприємств*: дис. .... Канд. Економ. Наук : спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2016. 237 с.
9. Clerides, S., Lach, S. & Tybout, J. R. (1998). Is Learning by Exporting Important? Micro-Dynamic Evidence from Colombia, Mexico, and Morocco. *Quarterly Journal of Economics*, 3 (113), 903-947.

References:

1. Al-Osta, S. A.-A. (2015). Trykomponentna model' eksportnoi diial'nosti pidpriemstva [Three components model of enterprise's export activity]. *Marketynh i menedzhment innovatsij – Marketing and innovation management*, 1, 213–220 [in Ukrainian].
2. Gubina, V. M. (2013). Analiz faktoriv, scho vplyvaiut' na efektyvnist' eksportnoi diial'nosti pidpriemstva [Analysis of factors affecting the efficiency of export activity of the enterprise]. *Upravlinnia rozvytkom – Development Management*, 17 (157), 3–5.
3. Demchuk, N. I. (2015). Napriamy vdoskonalennia protsesu finansovo-ekonomichnoho diahnostuvannia diial'nosti pidpriemstv [Directions improve the process of diagnosing the financial and economic activity of enterprises]. *Ekonomika ta upravlinnia APK – Economics and Management APK*, 1, 1-5.
4. Krasilych, I. O. (2017). *Rozvytok eksportno-impornoj diial'nosti mashynobudivnykh pidpriemstv [Development of export-import activity of machine-building enterprises]*. (Ph.D. in Econ. Dissertation, Lviv Polytechnic National University, Ukraine). Lviv. [in Ukrainian].
5. Kryvovyazyuk, I. V. & Kost, Y. O. (2012). *Diahnostyka finansovo-hospodars'koi diial'nosti promyslovykh pidpriemstv [Diagnosis of financial and economic activities of industrial enterprise]*: Ed. by Ph.D. Briukhovetska N.Y. Donetsk-Lutsk: Lutsk NTU [in Ukrainian].
6. Kryvovyazyuk, I. V. (2005). *Zovnishn'oekonomichna diial'nist' pidpriemstva [Foreign economic activity of the enterprise]*. Lutsk, Nadstyrya. [in Ukrainian].
7. Kryvovyazyuk, I. V. & Kost', Y. O. (2007). Teoretychni zasady finansovoi diahnostyky pidpriemstva [The theoretical basis of financial diagnostics of the enterprise]. *Ekonomichni nauky. Seriya «Ekonomiczna teoriia ta ekonomichna istoriia» – Economic Sciences. Series of “Economic theory and economic history”*, 4 (15), 232–247 [in Ukrainian].
8. Nahirna, M. Ya. (2016). Etiologichna diahnostyka eksportno-impornoj diial'nosti pidpriemstv [Etiological diagnostics of export-import activities of enterprises]. (Ph.D. in Econ. Dissertation, Lviv Polytechnic National University, Ukraine). Lviv. [in Ukrainian].
9. Clerides, S., Lach, S. & Tybout, J. R. (1998). Is Learning by Exporting Important? Micro-Dynamic Evidence from Colombia, Mexico, and Morocco. *Quarterly Journal of Economics*, 3 (113), 903-947.

Рецензент д.е.н., професор Ковальська Л.Л.

DOI: <https://doi.org/10.36910/6765-2308-8559-2019-4-21>

УДК 005.32:331

Осташова В.О., к.ю.н., доцент

Білецька С.М., здобувач вищої освіти

Полтавська державна аграрна академія

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено сучасні умови формування правової компетентності управлінців підприємства. Визначено, що до правової компетентності належать когнітивний, практично-поведінковий і ціннісно-мотиваційний компонент. Проаналізовано сформованість компонентів у двох груп респондентів – виробничого персоналу та керівного складу підприємства. Сформульовано основні відмінності у процесі формування правової компетентності управлінців порівняно зі студентами.

Ключові слова: правова компетентність, управління підприємства, правове самовиховання, компоненти правової компетентності.

Ostashova V., Biletska S.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF LEGAL COMPETENCE OF THE COMPANY MANAGEMENT COMPANY

The article investigates the current conditions of formation of legal competence of the managers of the enterprise. It is determined that legal competence includes cognitive, practical-behavioral and value-motivational component. The formation of components in two groups of respondents - production staff and management of the enterprise is analyzed. The main differences in the process of forming the legal competence of managers in comparison with students are formulated.

Key words: legal competence, managers of the enterprise, legal self-education, components of legal competence.

Осташова В.А., Билецкая С. М.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ РУКОВОДЯЩЕГО СОСТАВА ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье исследованы современные условия формирования правовой компетентности управленцев предприятия. Определено, что к правовой компетентности относятся когнитивный, практически-поведенческий и ценностно-мотивационный компоненты. Проанализированы сформированность компонентов двух групп респондентов – производственного персонала и руководящего состава предприятия. Сформулированы основные различия в процессе формирования правовой компетентности управленцев по сравнению со студентами.

Ключевые слова: правовая компетентность, управленцы предприятия, правовое самовоспитание, компоненты правовой компетентности.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Модернізація системи вищої освіти в Україні покликана підготувати спеціалістів, які можуть реагувати на нові й нові виклики постмодерного суспільства, здатні до постійного самовдосконалення та професійного зростання. Сучасний менеджер повинен володіти готовністю працювати у мінливому світі, при цьому приймати правові рішення та бути готовим до відповідальності за них. Оскільки, як правило, управлінці підприємств належать до активних громадян, то формування їх правової компетентності безпосередньо впливає на розвиток громадянського суспільства в Україні та утвердження правової держави.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанням правової підготовки, правосвідомості та правової культури присвятили наукові праці такі вчені як Н. Ю. Коваленко, С. М. Легуша, П. В. Макушев, І. В. Осика, В. І. Царенко, М. М. Цимбалюк, В. Ю. Швачка, М. Й. Штангрет. Психолого-педагогічним аспектам проблеми присвятили свої роботи Я. Кічук, О. Лукаш, В. Маноляк, А. Молчанова, В. Олійник, М. Полякова, В. Смирнов, Ю. Сурмяк. Проте залишаються не достатньо дослідженими особливості формування правової компетентності поза стінами закладів освіти, без цілеспрямованого впливу викладачів.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз особливостей формування правової компетентності керівного складу підприємства в умовах роботи над собою, виробничого процесу та без цілеспрямованого впливу викладачів закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Затверджений наказом Міністерства освіти і науки України стандарт вищої освіти за спеціальністю 073 Менеджмент на першому (бакалаврському) рівні від 29.10.2018 р. містить широкий спектр компетентностей, що

мають бути сформовані. Одним з результатів навчання є вміння оцінювати правові наслідки функціонування організації. Реалізуючи принцип автономії заклади вищої освіти самостійною визначають перелік навчальних дисциплін, за допомогою яких будуть розвинені відповідні компетентності та досягнуті окреслені результати. Як правило до освітньо-професійних програм підготовки менеджерів включають такі дисципліни як «Правознавство», «Господарське право», «Трудове право», «Договірне право» тощо. Випускники за спеціальностями 071 «Облік та оподаткування» та 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» у відповідності до діючих стандартів вищої освіти мають сформувати компетентність «зміцнення України як демократичної, соціальної, правової держави». Здобувачі вищої освіти за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» повинні сформувати «здатність здійснювати діяльність з дотриманням вимог нормативно-правових документів». Отже, приступаючи до професійної діяльності випускники за освітніми програмами галузі знань 07 «Управління та адміністрування» мають оволодіти правовими компетентностями. Але такі вимоги поставлені до підготовки фахівців лише у 2018 році. До випускників попередніх років могли й не ставитися вимоги щодо знань, умінь і навичок у сфері права. Крім того, якщо розглядати керівний склад конкретного підприємства, то він може бути доволі різноманітний, представлений фахівцями з різних спеціальностей. У тому числі й таких, до яких не пред'являлися у процесі здобуття вищої освіти вимоги з оволодіння правовими компетентностями. Проте, на нашу думку, останні є базовими як для кожного громадянина держави, так і для управлінця підприємства.

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 073 Менеджмент на другому (магістерському) рівні від 10.07.2019 р. містить фахову компетентність, яка передбачає здатність до саморозвитку, навчання впродовж життя, що відповідає потребам швидко мінливого середовища.

Опанування новел законодавства у сфері управлінської діяльності, трудового, підприємницького права, інших норм, пов'язаних із специфікою окремо взятого підприємства, стає можливим лише при сформованій правовій компетентності на тлі розвинутої здатності до безперервного саморозвитку.

Під правовою компетентністю І. Огороднійчук розуміє знання соціальних норм і правил поведінки людей, що встановлюються і санкціонуються державою [1, с. 118]. Зазначене трактування досліджуваного поняття, на нашу думку, носить частковий характер і не відображає найважливіших аспектів – активної правової поведінки суб'єкта та здатності застосовувати вміння у практичних ситуаціях. За С. В. Гуріним, правова компетентність – це єдність правових знань, що відображають правову дійсність; ставлення особи до правових явищ і на основі цього її правова поведінка; вона проявляється через позитивну, таку, що відповідає законам суспільства, установку стосовно себе та інших, навколишнього світу, яка приносить успіх та задоволення від досягнутих результатів [2, с. 8]. І. Є. Галушак визначає правову компетенцію як сукупність здібностей та особистісно-вольових настанов, які визначають здатність та прагнення співвіднести свою соціальну поведінку з правовими нормами [3, с. 41]. Приєднуємося до думки В. В. Ковальової, що сформованість правової компетентності надає можливість менеджеру вільно орієнтуватися у правових явищах, встановлювати правові причинно-наслідкові зв'язки, приймати обґрунтовані управлінські рішення, реалізовувати їх у відповідності до норм права [4, с. 27-28].

З огляду на виклики інформаційного суспільства (суспільства постмодерну), в якому ми живемо, формування правової компетентності особи не може завершуватися у закладі освіти. Постійно змінюване середовище детермінує та актуалізує потреби оволодівати правовими знаннями, вміннями, навиками, утвердженням високого рівня правосвідомості та правової культури у професійному та позапрофесійному просторі

менеджерів підприємства.

У структурі правової компетентності керівного складу підприємства можна виділити наступні компоненти (табл. 1).

Таблиця 1.

Компоненти правової компетентності керівного складу підприємства

Назва компоненту	Характеристика
Когнітивний	У інформаційному суспільстві базис когнітивного компоненту зміщується від сформованих правових знань до вмінь їх отримувати. При цьому традиційні джерела правової інформації (підручники, довідники, словники, збірники нормативно-правових актів) набувають нових рис. Нові гаджети допомагають пришвидшити, полегшити пошук інформації, відкидають потребу у зайвих зверненнях до інших суб'єктів безпосередньо, переносячи спілкування у віртуальний простір.
Практично-поведінковий	Зміст компоненту полягає у набутті здатності застосовувати правові знання у професійній діяльності для ефективного функціонування підприємства.
Ціннісно-мотиваційний (аксіологічний)	Правова компетентність не може вважатися сформованою, доки право не стане основою ціннісних установок, поки менеджер не переконається у необхідності правової поведінки не лише для розвитку підприємства, а й задля зміцнення правової, демократичної, соціальної держави.

З метою аналізу формування правової компетентності в умовах конкретного підприємства за допомогою анкетування нами було проведено оцінку рівня її сформованості у двох групах. До складу першої групи увійшли 10 осіб з представників керівного складу підприємства, до другої – 10 осіб з числа виробничого персоналу підприємства (рис. 1).

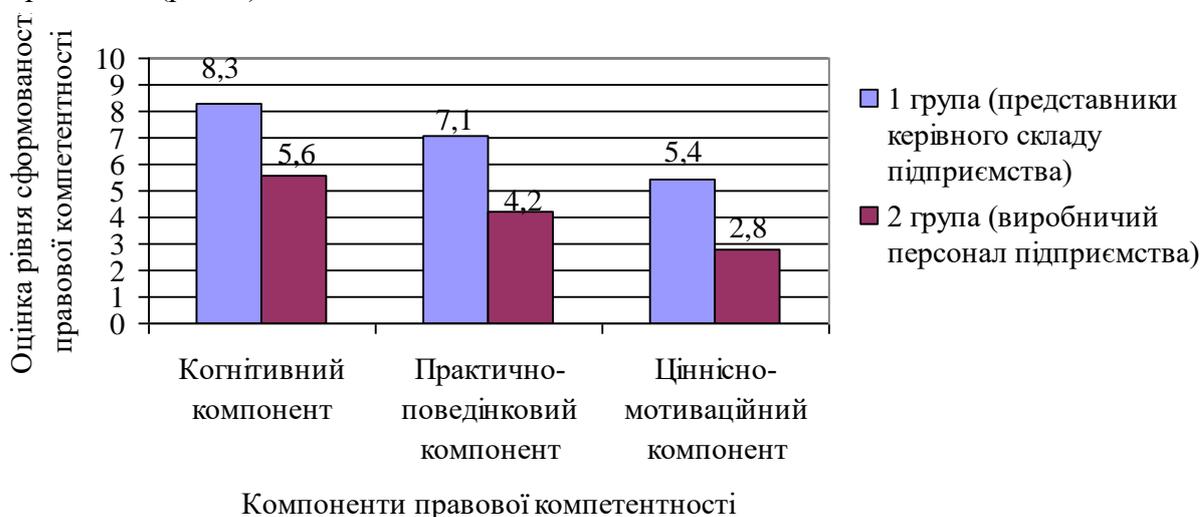

Рис. 1. Аналіз сформованості компонентів правової компетентності працівників підприємства

Проведене дослідження свідчить про недостатній рівень сформованості правової компетентності керівного складу працівників підприємства. Особливу увагу слід звернути на ціннісно-мотиваційний компонент. Управлінці зорієнтовані більшою мірою на економічну складову професійної діяльності, на ефективність роботи підприємства. Залишається поза увагою загальнодержавний контекст, соціальне призначення підприємства заради забезпечення сталого розвитку суспільства, утвердження правової держави. Зазначений компонент дійсно є найскладнішим для опанування, оскільки потребує високого рівня самодисципліни, пошуку внутрішніх

мотивів, застосування таких непопулярних методів як самопримушення, самопокарання, самозасудження, самонаказ та самоконтроль.

Практично-поведінковий компонент отримав нижчі оцінки, ніж когнітивний, що свідчить про невміння або небажання застосовувати наявні правові знання у практичній професійній діяльності.

Цілком логічним видається той факт, що оцінювані компоненти у першій групі респондентів (представників керівного складу підприємства) є вищими за оцінки другої групи (виробничого персоналу).

Процес формування правової компетентності управлінців порівняно із здобувачами вищої освіти є набагато складнішим та характеризується рядом особливостей. По-перше, формування в умовах професійної діяльності підвищує вмотивованість, дозволяє суб'єкту зорієнтуватися на найбільш важливих і значимих аспектах правової сфери, дозволяють синхронізувати розвиток когнітивного та практично-поведінкового компонентів. По-друге, якщо у закладі освіти підготовка управлінців здійснюється із застосуванням зовнішніх впливів, ініційованих викладачами, то для практиків основною формою формування правової компетентності є правове самовиховання, яке здійснюється через правове самонавчання (самоосвіту і самопросвіту) (при розвитку когнітивного компонента); роботу над підвищенням рівня власної правосвідомості (аксіологічний компонент); правомірну соціально активну професійну діяльність (практично-поведінковий компонент). По-третє, самостійна робота над формуванням власної правової компетентності вимагає застосування дещо іншого інструментарію. Меншою мірою використовуються власне навчальні підручники, посібники, а більшою – електронні довідники, бази даних з нормативними актами, сайти органів державної влади, статті та повідомлення, що друкуються професійними спільнотами у соціальних мережах тощо.

Висновки. Отже, формування правової компетентності є необхідною складовою становлення управлінців, що має у кінцевому рахунку значення як для ефективності функціонування підприємства, так і для утвердження правової держави в цілому. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробці рекомендацій щодо застосування різних методів та інструментарію у роботі керівного складу підприємства з розвитку навиків, зокрема, правової самоосвіти і самопросвіти, як підґрунтя для удосконалення практично-поведінкового та ціннісно-мотиваційного компонентів правової компетентності.

Список бібліографічного опису:

1. Огороднійчук І. Сутність і структура поняття «правова компетентність» майбутніх інженерів. *Педагогічний дискурс*. 2014. Вип. 17. С. 117-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2014_17_24 (дата звернення: 02.09.2019)
2. Гурин С. В. Формирование правовой компетентности будущего учителя в учебно-воспитательном процессе вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Мурманск, 2004. 23 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-pravovoi-kompetentnosti-budushchego-uchitelya-v-uchebno-vozpitatelnom-protseesse> (дата звернення: 02.09.2019)
3. Галушак І. Є. Формування правової компетентності майбутніх економістів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського*. 2016. № 6(113). С. 39-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpupupp_2016_6_9 (дата звернення: 02.09.2019)
4. Ковальова В. В. Правова компетентність як складова управлінської діяльності майбутніх менеджерів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 3. С. 26-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2016_3_7 (дата звернення: 02.09.2019)

References:

1. Ohorodniichuk, I. (2014) Sutnist i struktura poniattia «pravova kompetentnist» maibutnix inzheneriv [Essence and structure of the notion «law competence» of the future engineers]. *Pedahohichniy diskurs – Pedagogical discourse*, issue 17. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2014_17_24 [in Ukrainian].
2. Huryn, S. V. (2004) Formirovaniye pravovoi kompetentnosti budushchego uchitelya v uchebno-vozpitatelnom protseesse vuza [Formation of the legal competence of the future teacher in the educational process of the university: the dissertation author's abstract] Murmansk [in Russian].
3. Halushchak, I. Ye. (2016) Formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnix ekonomistiv [Formation of future economists' legal competence]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D.Ushynskoho – Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after KD Ushinsky*, № 6(113). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpupupp_2016_6_9 [in Ukrainian].
4. Kovalova, V. V. (2016) Pravova kompetentnist yak skladova upravlinskoi diialnosti maibutnix menedzheriv [Legal competence as a component of managerial activity of future managers]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific notes of NDU them. M. Gogol. Psychological and pedagogical sciences*, № 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2016_3_7 [in Ukrainian].

Рецензент д.е.н., професор Маркіна І.А.

DOI: <https://doi.org/10.36910/6765-2308-8559-2019-4-22>